

KONZERVATIVIZMUS

Lassan már 5 éve, hogy nap mint nap találkozunk olyan politikai kifejezésekkel, amelyek pontos értelmét nem ismerjük. A legtöbb kifejezés értelmét sejtjük, ám egy rákérdezésnél zavarban lennénk, ha a fogalom értelmét el kellene magyaráznunk. Rengeteg ilyen kifejezést lehet felsorolni, és ezek között van a konzervativizmus kifejezés, fogalom is.

Többé-kevésbé lehet sejteni, hogy a kifejezés egy politikai doktrínát takar, ám hogy ez a doktrína miben is áll, már nehezebb meghatározni.

Egy politikai doktrína magyarázatánál több olyan szót is használnak, melyek értelmét szintén nem ismerjük. Ilyen szavak a „politikai párt” és a „doktrína”, illetve a „politikai pártok doktrínája”. Egy laikus számára minden hatalmi és politikai csoportosulás egy politikai párt. Az emberek nagy többsége, akik átlagos történelmi ismeretekkel rendelkeznek, politikai pártnak tekintik úgy a Pompejus és Caesar körül létrejött csoportosulásokat, mint a Teacher asszony Konzervatív pártját. Ám ez korántsem így van; ahhoz, hogy politikai pártról tudjunk beszélni több olyan tényező szükséges, amelyek az ókori és középkori Európában nem léteztek.

A politikai párt egyértelműen a 19. és 20. század találmánya. Csak ekkor jelentek meg azok a tényezők, amelyek elengedhetetlenül szükségesek egy politikai párt kialakulásához. Duverger szerint ezek a tényezők a következők: általános szavazati jog; politikai célok elérésére kialakult parlamenti csoportok; politikai célok elérésére kialakult területi szervezetek, melyek később intézményesítik kapcsolataikat az azonos célokért küzdő parlamenti csoportosulásokkal. Mindkét csoportosulás azonos gondolkodásmóddal bír, és azonos célokért tevékenykedik.

Ez az azonos gondolkodásmód a doktrína leképződése. Ám mi is a doktrína? Egy olyan gondolat-, eszmerendszer, mely segítségével egy csoport vagy egy tágabb közösség meghatározza helyét és szerepét a társadalomban, illetve a rendszer alapján viszonyul a társadalom többi tagjához, legyenek ezek olyanok, akik ugyanebben a rendszerben gondolkodnak, vagy egy másik rendszer segítségével határozzák meg helyüket és szerepüket a világban. Ez a meghatározás logikai szempontból túlságosan tág, hiszen eszerint a vallások is ebben a kategóriában helyezkednek el. A kört tovább kell szűkíteni, a meghatározást ki kell bővíteni – olyan gondolatrendszerek, amelyekben a Legfelsőbb Lény vagy Erő nem játszik központi szerepet, szerepe marginális, vagy az eszmerendszerben nem is jelenik meg.

A konzervativizmus az újkor elején a hagyománytisztelő és vallásos gondolkodásmódból fejlődött ki. Természetesen a doktrína szoros összefüggésben van a vallással, ám nem azonos és nem is azonosulhat azzal. Több kutató, elemezve a konzervativizmus megjelenési körülményeit; három vagy négy formáját, megnyilvánulását határozta meg. Az első a gondolkodásbeli konzervativizmus, a második a viselkedésbeli, illetve birtoklási, és az utolsó a politikai konzervativizmus. Az első csakis az egyén gondolkodásmódjában jelentkezik, és hatása kizárólag az egyénre korlátozódik. A második és a harmadik a viselkedésben (vagyis a birtoklásban is) jelentkezik, hatását az egyén közvetlen környezete is

érezkeli, hatása alatt van. A politikai konzervativizmus hatása az egész társadalomra kiterjed.

Miben nyilvánul meg a konzervatív szellem? A konzervatív ember hisz a predesztinációban. Számára az emberek két jól elválasztható csoportra oszthatók: a kiváltságosokra és a tömegre. A kiváltságosok Isten által kiválasztott emberek, akik az Isten által adományozott adottságokkal többre vihetik, és többre viszik, mint az egyszerű ember. A kiváltságosak hivatottak arra, hogy vezessék a tömeget, hiszen isteni eredetű felhatalmazásuk van erre. A társadalom nagy része szerintük a tömeghez tartozik. A tömeg nem rendelkezik kiváló adottságokkal, szerepük úgy a társadalomban, mint a történelemben szigorúan negatív. Ők azok, akik a kiváltságosok eredményeit szeretnék lerombolni, s azt szeretnék, hogy minden ember egyformán, hozzájuk hasonlóan, korlátolt legyen. A konzervatív ember nem elégszik meg azzal, hogy a kiváltságosak felsőbbrendűségét hangoztassa, hanem meg van győződve arról, hogy a kiváltságosoknak kötelességük vezetni a társadalmat és a tömeget, hiszen erre vannak predesztinálva.

Innen továbblépve, a konzervatív ember számára a társadalom egy szigorú ranglétra, ahol minden embernek megvan a jól meghatározott helye. Még ennél is több: mivel az emberek adottságaikat az Istentől kapják, az ember születésekor elfoglalt helyét nem tudja az élete folyamán megváltoztatni. A ranglétrán elfoglalt hely nem változik az egyén későbbi eredményei ellenére sem, meg kell maradjon azon a fokon, ahol megszületett. A világkép teljesen statikus a konzervatív ember számára.

A ranglétrás világkép természetesen egy nagy rendet is követel. A felsők parancsolnak, az alsók pedig engedelmesskednek.

Az egyén nem egy racionális, logikus, hanem egy érzelmi és ösztönös lény. Ezért van olyan nagy szükség a hagyományokra, a megszokottra, a rutinra.

Ezekből a megfontolásokból kiindulva tulajdonít nagy fontosságot a konzervatív ember a státusszimbólumoknak. Minél több státusszimbóluma van a konzervatív embernek, annál jobban meg van győződve arról, hogy fontos szerepet tölt be a társadalomban.

A pszichoanalitikus iskola szerint a nagyon autoritárius, egyben konzervatív emberek nagy többsége pszichikai szempontból labilis. A konzervatív ember énképe gyenge és zavaros, ezt csak külsőségekkel tudja kompenzálni. Mivel nem biztos magában, a társadalomban keresi a támaszt, abban a társadalomban, amelyik hosszabb ideig támogatta őt.

Politikai szempontból a konzervativizmus képe valamivel árnyaltabb. Ugyanis a politikai konzervativizmus nem veti el teljesen a fejlődés és a haladás lehetőségét, de ezt a fejlődést úgy akarja elérni, hogy a rendszer stabilitása megmaradjon. Nem lehet a konzervativizmust egyértelműen fejlődésellenesnek minősíteni (ahogyan ezt a marxista elmélet megpróbálta), hiszen elismeri a fejlődés szükségszerűségét, de ezt lassú ütemben szeretné véghezvinni.

Erre remek példa Disraeli angol miniszterelnök reformprogramja. Évtizedes huzavona után az angol liberális kormány lemondott, mivel nem tudta elérni választási reformjának megszavazását a parlamentben. A Disraeli által vezetett

konzervatív kormányának, mandátumának elején, sikerült elérnie választási reformtervezetének megszavazását a konzervatív többségű parlamentben.

A történelem folyamán a konzervativizmus többféleképpen jelentkezett. Az első konzervatív pártok Franciaországban és Nagy-Britanniában jelentek meg a 18. században. Mindkét konzervativizmus szervesen kötődött a királysághoz (Franciaországban) vagy az abszolutisztikus monarchiához, illetve az egyházhoz és a vallásos életformához. A pártok nagy részét a született arisztokrácia képezte, amely az 1688-as Dicsőséges Forradalom, illetve a Nagy Francia Forradalom után elvesztette kiváltságos helyzetét a társadalomban. Kötődésük a feudális társadalomhoz nyilvánvaló volt, hiszen ez a rendszer nyújtott számukra egy sor fontos kiváltságot. Több politológus a konzervativizmusnak ezt a formáját pro-feudális konzervativizmusnak nevezi. Ez a konzervativizmus az idők folyamán elvesztette szoros kötődését a feudalizmushoz, mérvadó jegyei csak a vallásközelségre és egy hagyománytisztelő életfelfogásra korlátozódtak.

A 19. század konzervativizmusa is ilyen jellegű volt, úgy angol, mint francia nyelvterületen. A konzervatív pártok ebben az időszakban megpróbálták maximálisan kihasználni a politikai helyzetet, a konjunktúrát, hogy programjukat és világfelfogásukat érvényesítsék. Rossiter ezt a konzervativizmust nevezte gyakorlati konzervativizmusnak.

A 20. században, illetve az I. világháború után a politikai porondon megjelentek az úgynevezett neokonzervatív pártok. Ezek a pártok nagyrészt a volt klasszikus konzervatív pártokból alakultak át neokonzervatív pártokká a liberalizmus hatására. A konzervatív doktrína, a liberalizmussal való hosszas együttélés során nyitott az ellenséges doktrína felé. Ez egy eléggé furcsa helyzetet teremtett. Az új konzervatív doktrínában szorosan összefonódik a hagyományosság a modernnel, a megrögzöttség a reformizmussal. Az új doktrína elismeri a szabad piacot és annak törvényeit, elismeri az egyéni szabadságjogokat, az esélyegyenlőséget, de ugyanakkor szükségesnek tartja, hogy a társadalom megőrizze régi hagyományait, mivel ezek már bebizonyították működőképességüket. Az új doktrínában talán a legfontosabb, hogy kategorikusan elítél minden egyenlőséget hirdető ideológiát. A konzervativizmus hű marad önmagához, és továbbra is elveti a teljes társadalmi egyenlőség gondolatát. Megfigyelők szerint a neokonzervativizmus nem más, mint a konzervativizmus válasza a marxizmus és a fasizmus kihívásaira. A konzervatívok, mikor felismerték a veszélyt ami a két totális ideológia irányából jön, szükségesnek látták, hogy lépjenek, tisztázzák helyzetüket a rivális doktrínához viszonyítva. Könnyebb volt a liberális értékekből átvenni egynehányat, mint olyan értékeket meghonosítani, amelyek úgy a konzervatív, mint a liberális doktrínák alapját kérdéssé tették volna, megkérdőjelezve ezzel egyben a konzervatív pártok létét is.

A neokonzervativizmus még egy újítást vezetett be a hagyományos konzervatív gondolkodásba: a társadalmi problémák megoldásának helye se nem az egyén, mint azt a liberalizmus állítja, se nem a magas kormányzó körök, ahogy azt addig a konzervativizmus állította, hanem egy köztes nivó, ahol a társadalmi elégedetlenségek okai megszűnnek, ám a problémák nem érintik a magas kormányzó köröket.

A konzervativizmus megértésében 1945 után problémák adódtak. A két totalitárius ideológia felborította a megszokott, és jól bevált, bal–jobb megítélési skálát. A faszizmus ideológiai szinten egyértelműen a volt klasszikus politikai és gazdasági elitet részesítette előnyben, gyakorlatilag azonban egyenlőséget teremtett terrorjával, eszközeivel. A kommunizmus, ellenkezőleg, a tömegeket részesítette előnyben, ám hamarosan kiderült, hogy ugyanúgy kialakította saját elitjét, mint minden más társadalmi rendszer. A jobb és bal egybemosódott, a kategóriák használata napjainkig kétes értelmű. A kommunizmust baloldali ideológiának tartották, ám bizonyítottan jobboldali eszközöket használt; a faszizmust jobboldalinak tartják, ám az ideológiájában fontos szerephez jut az egyenlőség fogalma, ami kimondottan a baloldal sajátja. Ilyen körülmények között a konzervativizmust egyértelműen jobboldalinak tekinteni – hiba.

A Közép- és Kelet-Európában történt változások a konzervativizmust még sűrűbb ködbe borították. Egyre többször lehet hallani a „konzervatív kommunisták” kifejezést. A híradót hallgatva, az átlagember döntse el: most konzervatívok vagy kommunisták. Elég nehéz feladat. A volt Szovjetunió területén lévő államok vezetőségének nagy része a volt kommunista elitből került ki, de az elit reformkommunista szárnyából. Mellettük 1989 előtt létezett egy radikális szárny is, melynek tagjai Gorbacsov hatalomra jutását követően egyre jobban kiszorultak a vezetésből. Az 1989-es változások után ez a radikális csoport ketté oszlott: egy részük radikális nacionalista lett, a másik csoport pedig megmaradt a régi elveknél. A szabad választásokkal mindkét szárny bejuttatta képviselőit a frissen létrehozott parlamentbe. Több utódállamban a radikális kommunista szárny továbbra sem tesz le arról a célról, hogy államukat sztálini és brezsnyevi elvek alapján újraszervezzék. Az utóbbi 6-7 évben kikerültek a hatalom köréből, s csak így látnak lehetőséget a visszatérésre. Ők a konzervatív-kommunisták. A megnevezés kétértelmű, de ebben a szóhasználatban azokat a csoportosulásokat jelölik ezzel a kifejezéssel, amelyek vissza szeretnék állítani a totális államot.

Konzervatívok nem csak az európai műveltséggel bíró országokban vannak, hiszen mindenütt vannak olyan csoportok, amelyek egy elmúlt időszakhoz kötődnek és úgy gondolják, hogy az akkori értékek felhasználhatóak a jelenlegi problémák megoldásában.

A legtöbb konzervatív felfogású egyént a különféle államok mindenkori hadserege és tisztállománya mondhat a magáénak. A hadsereg és annak közép- és alrangú tisztjei bármely állam legkonzervatívabb egyénei, persze itt is akadnak kivételek: a magasrangú katonatisztek, de ezek legtöbbször közelebb állnak a politikai elithez, mint a hadsereg tisztikarához. Ilyen értelemben a legtöbb konzervatív rendszerváltás a dél-amerikai államokban volt, hiszen itt, a világ ezen részén a leggyakoribbak a katonai diktatúrák és puccs-kísérletek.

A konzervativizmus három megjelenési formája a világon mindenütt fellelhető, hiszen az emberek természetüktől fogva hajlamosabbak arra, hogy a megszokottat válasszák. Viszont a megszokottság egyáltalán nem negatív érték, ez kölcsönöz az egyénnek biztonságot, és nem a folytonos változás. Ennek ellenére a konzervativizmus nem hagyja figyelmen kívül azt a tényt, hogy a világon

minden változó, így a konzervatív ember nem tud és nem is akar a változások útjába állni. A fejlődés megtagadása anakronizmushoz vezethet, ami a megszo-
kott rendszer bukását idézheti elő – a konzervativizmusnak pedig nem ez a cél-
ja. Nem lehet és nem szabad a konzervativizmust elítélni, mint egy retrográd
gondolkodásmódot – úgy ahogy azt a marxizmus tette. Az ilyen ítélet vagy kor-
látoltságról vagy hiányos ismeretekről tanúskodik.